

دانشگاه بلوچستان
تحصیلات تکمیلی

پایان نامه کارشناسی ارشد در (پژوهش هنر)

عنوان:

مطالعه تطبیقی اسطوره ارباب حیوانات در هنر فلزکاری لرستان و ظروف سنگی جیرفت

اساتید راهنما:

دکتر حسین مهرپویا

دکتر علیرضا طاهری

استاد مشاور:

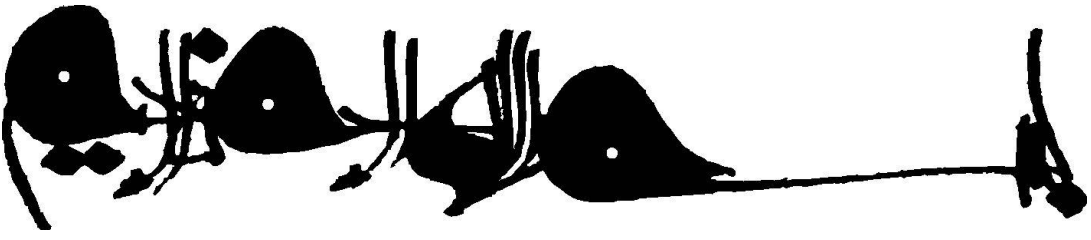
دکتر سید رسول موسوی حاجی

تحقیق و نگارش:

سیده سمیه شمس آبادی

(این پایان نامه از حمایت مالی معاونت پژوهشی دانشگاه سیستان و بلوچستان بهره مند شده است)

بهمن ۱۳۹۰

بسمه تعالی

این پایان نامه با عنوان مطالعه تطبیقی اسطوره ارباب حیوانات در هنر فلزکاری لرستان و ظروف سنگی جیرفت قسمتی از برنامه آموزشی دوره کارشناسی ارشد پژوهش هنر توسط دانشجو سیده سمیه شمس‌آبادی با راهنمایی اساتید پایان نامه دکتر حسین مهرپویا و دکتر علیرضا طاهری تهیه شده است. استفاده از مطالب آن به منظور اهداف آموزشی با ذکر مرجع و اطلاع کتبی به حوزه تحصیلات تکمیلی دانشگاه سیستان و بلوچستان مجاز می باشد.

(نام و امضاء دانشجو)

این پایان نامه واحد درسی شناخته می شود و در تاریخ توسط هیئت داوران بررسی و درجه به آن تعلق گرفت.

تاریخ

امضاء

نام و نام خانوادگی

استاد راهنما:

استاد راهنما:

استاد مشاور:

داور ۱:

داور ۲:

نماینده تحصیلات تکمیلی:

تعهدنامه اصالت اثر

اینجانب سیده سمیه شمس آبادی تعهد می کنم که مطالب مندرج در این پایان نامه حاصل کار پژوهشی اینجانب است و به دستاوردهای پژوهشی دیگران که در این نوشته از آن استفاده شده است مطابق مقررات ارجاع گردیده است. این پایان نامه پیش از این برای احراز هیچ مدرک هم سطح یا بالاتر ارائه نشده است.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه سیستان و بلوچستان می باشد.

نام و نام خانوادگی دانشجو: سیده سمیه شمس آبادی

امضاء

تقدیم به پدر و مادرم

نهال را باران باید
تا بشوید غبار نشسته بر برگهایش
و سیرایش کند از آب حیات
و آفتاب باید
تا بتاباند
نیرو را
و محکم کند
شاخه های تازه روییده را
به نام مادر
بوسه ای باید زد
دست هایی را
می شویند غبار خستگی روزگار را
و سیراب می کنند روح تشنه را
به نام پدر
بوسه ای باید زد
دست هایی را
که می تابانند
نیرو را
و محکم می کنند
استواری پایه های زیستن را

سپاسگزاری

سپاس بیکران بر همدلی و همراهی و همگامی از اساتید محترم راهنما جناب آقای دکتر مهرپویا و جناب آقای دکتر طاهری که مرا از راهنمایی‌های فراوان و بسیار ارزشمند خویش در روند تدوین پایان نامه و همچنین بالابردن علم و دانشم، بهره‌مند ساخته و همین‌طور تجربیات ارزشمندشان روشنگر راهم گشت و کم کاری‌ها و کم تجربگی‌های مرا با سعه صدر تحمل نموده، کمال تشکر و قدردانی را دارم. البته می‌دانم که به هیچ عنوان نمی‌توانم زحمات بی‌دریغ ایشان را جبران نمایم.

هم‌چنین بر خودم لازم می‌دانم که از آقایان: محمد حسین قاسمی، غلامرضا جوادی، سید محمد شمس‌آبادی، کاوه خورابه، حامد قاسمی که در این پژوهش به من یاری رساندند، تشکر و سپاسگزاری نمایم.

چکیده:

نقش‌مایه «ارباب حیوانات» شخصیتی اسطوره‌ای است که بر مفرغ‌های لرستان و ظروف سنگی جیرفت تصویر شده و مورد بررسی قرار گرفته است. شخصیت‌های این اسطوره‌ی به جای مانده از انسان در دنیای باستان، به سه گونه انسان، «انسان - حیوان» و حیوان، بر اساس اعتقاداتش بر روی اشیاء شکل گرفت. هنرمندان لرستانی و جیرفتی با نمادپردازی اشکال، در پی انتقال افکار خود به صورتی تصویری و تلاش برای تماس با دنیایی ماورایی بوده اند. از اهداف این پژوهش، تجزیه و تحلیل نقوش «ارباب حیوانات» و معرفی آن به عنوان یکی از نقوش مهم در هنر ایران می‌باشد.

ریشه‌یابی این نمادپردازی‌ها و انتقال این نمادها از مردمان سرزمینی به سرزمین دیگر، باید مورد بررسی قرار گیرد تا به دلایل وجودی آن‌ها پی ببریم و تخیل هنرمندان را در خلق چنین آثار بدیع شاهد باشیم. روش تحقیق براساس توصیفی و تطبیقی آثار با یکدیگر و ریشه‌یابی اسطوره «ارباب حیوانات» در ظروف سنگی جیرفت و هنر فلزکاری لرستان بوده تا نوع تفکر خالقان این آثار و وجود شباهت‌ها و تفاوت‌های میان آن‌ها را مشخص سازیم. نتایج به دست آمده حکایت از این دارد که تأثیرات فرهنگی، هنری و... تمدن جیرفت باعث انتقال آموزه‌های اساطیری شده و نقوشی با مضامین و اعتقاداتی مشترک را بر روی آثار رقم زده است. از سویی دیگر سنت‌ها و باورهای محلی موجب خلق آثاری منحصر به همان هنر و تمدن شده و منجر به پدیدار شدن تفاوت‌هایی در خلق این موجودات گشته است که می‌توان تجلی این باورها را در قالب تصاویر بر روی ظروف مشاهده نمود.

واژگان کلیدی: ارباب حیوانات، لرستان، جیرفت، فلزکاری، ظروف سنگی، اسطوره.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
ع	مقدمه
ص	بیان سوال‌های تحقیق
ص	فرضیه‌ها
ص	سابقه و ضرورت تحقیق
ر	چه کاربردهایی از انجام این تحقیق متصور است؟
ر	استفاده کنندگان از نتایج پایان‌نامه
ر	نوآوری طرح در چیست؟
ر	روش انجام تحقیق
ر	روش و ابزار گردآوری اطلاعات
۱	فصل اول: اسطوره
۲	۱-۱- تعریف اسطوره
۳	۲-۱- جایگاه اسطوره
۴	۳-۱- اسطوره و باورهای مقدس
۴	۴-۱- اسطوره از دیدگاه محققان
۶	۵-۱- اسطوره، تفسیری انسانی
۷	۶-۱- اسطوره انعکاسی از فرهنگ هر ملت
۹	فصل دوم: بررسی تمدن‌های پیش از لرستان (بین‌النهرین، عیلام، مارلیک).....
۱۰	۱-۲- تمدن‌های بین‌النهرین
۱۲	۲-۲- جایگاه اسطوره در هنر بین‌النهرین
۱۴	۳-۲- بازنمایی قهرمانان اسطوره‌ای بر مهرها و آثار بین‌النهرین.....
۲۶	۴-۲- سرزمین عیلام
۲۶	۵-۲- فرهنگ و تمدن عیلام
۲۷	۶-۲- روابط عیلامیان با دیگر تمدن‌ها.....
۲۹	۷-۲- مختصری درباره‌ی مذهب عیلامیان.....
۳۰	۸-۲- تکامل هنری در مه‌سازی عیلامی.....
۳۹	۹-۲- موقعیت جغرافیایی تپه مارلیک.....
۴۰	۱۰-۲- اعتقاد به زندگی بعد از مرگ.....
۴۰	۱۱-۲- نقوش ظروف مارلیک.....

۴۷ فصل سوم: نقوش انسانی و حیوانی در هنر بین‌النهرین و ایران باستان
۴۸ ۱-۳- نشانه‌شناسی در هنر بین‌النهرین و ایران باستان
۵۰ ۲-۳- حیوانات واقعی
۵۰ ۱-۲-۳- شیر
۵۳ ۲-۲-۳- عقرب (کژدم)
۵۴ ۳-۲-۳- مار
۵۶ ۴-۲-۳- گاو
۵۸ ۵-۲-۳- ماهی
۵۹ ۶-۲-۳- اسب
۶۰ ۷-۲-۳- بز
۶۰ ۳-۳- حیوانات ترکیبی
۶۲ ۱-۳-۳- «حیوان - انسان»
۶۲ ۱-۱-۳-۳- «انسان - عقرب»
۶۳ ۲-۱-۳-۳- «گاو - انسان»
۶۴ ۳-۱-۳-۳- دیوان
۶۵ ۲-۳-۳- «انسان - حیوان»
۶۵ ۱-۲-۳-۳- اسفنکس (ابوالهول)
۶۶ ۲-۲-۳-۳- «انسان - ماهی»
۶۷ ۳-۳-۳- «حیوان - حیوان»
۶۸ ۱-۳-۳-۳- «شیر - دال» (گریفین)
۷۱ ۲-۳-۳-۳- «اژدها - مار»
۷۱ ۳-۳-۳-۳- «اژدها - شیر»
۷۱ ۴-۳-۳-۳- حیوانات ترکیبی بال‌دار
۷۳ ۴-۳-۳- حیوانات عجیب‌الخلقه
۷۴ فصل چهارم: لرستان
۷۵ ۱-۴- لرستان
۷۶ ۲-۴- باورهای مذهبی اقوام دوران باستان در لرستان
۷۷ ۳-۴- هنر مفرغ‌سازی در لرستان
۸۲ ۴-۴- معنا و مفهوم نقوش در مفرغ‌های لرستان
۹۱ ۵-۴- تأثیرپذیری در مفرغ‌های لرستان
۹۴ ۶-۴- نشانه‌های شمایی مفرغ‌های لرستان
۹۴ ۱-۶-۴- انسان
۱۰۶ ۲-۶-۴- حیوان
۱۱۹ ۳-۶-۴- انسان - حیوان

۱۲۱ ۴-۶-۴- حیوان - حیوان
۱۲۶ فصل پنجم: جیرفت
۱۲۷ ۱-۵- تمدن جیرفت
۱۲۹ ۲-۵- آثار هنری در جیرفت
۱۳۱ ۳-۵- ارتباط میان فرهنگ‌های شرقی ایران و بین‌النهرین
۱۳۵ ۴-۵- نظریاتی پیرامون ظروف سنگی جیرفت
۱۳۶ ۵-۵- مفهوم نقوش در ظروف سنگی
۱۳۹ ۶-۵- ویژگی‌های نقوش و نگاره‌های ظروف سنگی
۱۴۲ ۷-۵- تقسیم‌بندی نقوش بر روی ظروف سنگی
۱۴۲ ۱-۷-۵- نقش انسان
۱۴۷ ۲-۷-۵- نقش حیوان
۱۵۲ ۸-۵- روابط تصاویر بر روی ظروف سنگی
۱۵۲ ۱-۸-۵- رابطه‌ی انسان با انسان
۱۵۲ ۲-۸-۵- رابطه‌ی انسان با حیوان
۱۶۱ ۳-۸-۵- رابطه‌ی حیوان با حیوان
۱۶۷ فصل ششم: تجزیه و تحلیل و نتیجه‌گیری
۱۶۸ ۱-۶- توالی تغییرات بر روی آثار فلزی لرستان و ظروف سنگی جیرفت
۱۷۸ ۲-۶- شباهت‌ها
۱۸۵ ۳-۶- تفاوت‌ها
۱۹۱ ۴-۶- تحلیل فرضیات
۱۹۴ ۵-۶- نتیجه‌گیری
۱۹۷ فهرست منابع
۲۰۴ فهرست منابع تصاویر

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان نمودار
۲۴	نمودار ۲-۱. تقسیم بندی انسان در هنر بین‌النهرین
۲۵	نمودار ۲-۲. تقسیم بندی حیوان در هنر بین‌النهرین
۳۷	نمودار ۲-۳. تقسیم بندی انسان در هنر عیلام
۳۸	نمودار ۲-۴. تقسیم بندی حیوان در هنر عیلام
۱۰۶	نمودار ۴-۱. تقسیم بندی انسان در هنر لرستان
۱۲۴	نمودار ۴-۲. تقسیم بندی حیوان در هنر لرستان
۱۴۶	نمودار ۵-۱. تقسیم بندی انسان در هنر جیرفت
۱۵۱	نمودار ۵-۲. تقسیم بندی حیوان در هنر جیرفت

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان شکل
۱۶	شکل ۲-۱. طرح نقش مهر از فارا دوره‌ی دوم سلسله‌های پیشین
۱۶	شکل ۲-۲. مهر استوانه‌ای، دوران دوم سلسله‌های قدیم، بین‌النهرین، از فارا
۱۷	شکل ۲-۳. مهر استوانه‌ای دوران سوم سلسله‌های قدیم، بین‌النهرین، کلکسیون دی کلرک
۱۷	شکل ۲-۴. مار خدایان، جزییاتی از مهر اکدی استوانه‌ای
۱۸	شکل ۲-۵. مهر استوانه‌ای از دوران اکد
۱۸	شکل ۲-۶. مهر استوانه‌ای، سلسله نو بابل، ۸۰۰ - ۶۰۰ پیش از میلاد، بین‌النهرین
۱۹	شکل ۲-۷. مهر استوانه‌ای سلسله نوآشوری، ۷۲۰ - ۷۰۰ قبل از میلاد، بین‌النهرین.
۱۹	شکل ۲-۸. مهر استوانه‌ای از بین‌النهرین، تحت تأثیر شدید هنر آشوریان، ۱۳۵۰ - ۱۲۵۰ ق.م.
۲۰	شکل ۲-۹. نقش مهر اژدهای بال‌دار از دوران آشور جدید
۲۰	شکل ۲-۱۰. انگاره یا ظرف زیر جام با نقوش برجسته از تل عقرب، بغداد - موزه‌ی عراق
۲۱	شکل ۲-۱۱. گلدان منقوش با نقش گیل‌گمش و گاوان و پرندگان (اوایل هزاره‌ی سوم پ.م.) موزه‌ی بریتانیا
۲۲	شکل ۲-۱۲. نقش برجسته مرمرین سر در اتاق تاج و تخت در کاخ سارگون دوم در خورس آباد، ارتفاع ۷۰/۴ متر، پاریس، موزه لوور
۲۲	شکل ۲-۱۳. تزیین جعبه‌ی چنگی با روش سنگ‌نشانی از گورستان شاهی در اور، دوران سوم سلسله‌های قدیم، موزه‌ی دانشگاه، فیلادلفیا
۲۸	شکل ۲-۱۴. راه‌های مهم بازرگانی در ایران و بین‌النهرین در طول دوره آغاز عیلامی، جمدت نصر
۳۱	شکل ۲-۱۵. مهری از عیلام، احتمالاً ۳۰۰۰ پیش از میلاد
۳۲	شکل ۲-۱۶. مهری از عیلام، شوش، احتمالاً ۳۰۰۰ ق.م
۳۳	شکل ۲-۱۷. اثر قدیمی مهر استوانه‌ای، شوش، احتمالاً ۳۰۰۰ پیش از میلاد
۳۳	شکل ۲-۱۸. نقش مهر، مار با سر انسان از عیلام
۳۴	شکل ۲-۱۹. نقش مهر، شوش، اواخر هزاره‌ی سوم ق.م
۳۵	شکل ۲-۲۰. طرح مرکب از چند اثر قدیمی بر یک مهر استوانه‌ای متعلق به دوران سلسله‌های قدیم. از شوش، در حدود ۲۵۰۰ پیش از میلاد، موزه لوور پاریس
۳۵	شکل ۲-۲۱. اثر مهر استوانه‌ای، شوش، ۸۰۰ تا ۹۰۰ ق.م، موزه لوور، پاریس
۳۵	شکل ۲-۲۲. نقش مهر از عیلام ۳۰۰۰ - ۲۶۰۰ ق.م، نقش گریفون
۳۶	شکل ۲-۲۳. مهر استوانه‌ای، شوش، حدود ۲۲۰۰ ق.م.
۳۶	شکل ۲-۲۴. مهر مسطح، شوش، حدود ۳۵۰۰ ق.م.
۴۴	شکل ۲-۲۵. نقوش روی ظرف نقره با نقش طلا از مارلیک

- شکل ۲-۲۶. جام سیمین، هزاره‌ی اول پیش از میلاد، با نقش سردار و پلنگ و بز کوهی
شکل ۲-۲۷. نقش ظرف زرین، مارلیک، قرن ۸ و ۹ ق.م.
شکل ۲-۲۸. جام طلا، مارلیک، ۸۰۰ تا ۹۰۰ سال پیش از میلاد، موزه ملی ایران
شکل ۱-۳. ظرف مفرغی، لرستان، ۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م.
شکل ۲-۳. تیردان مفرغی، لرستان، ۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م. مجموعه‌ی هئرامانک
شکل ۳-۳. مهر استوانه‌ای از دوران آکد
شکل ۳-۴. ظرف سفالی، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه ایران
شکل ۳-۵. لگام اسب، مفرغ، لرستان، ۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م.
شکل ۳-۶. مهر استوانه‌ای با نقش «کژدم-انسان» از دوران آشور جدید
شکل ۳-۷. شیء کیف‌مانند، سنگ صابون، جیرفت، ۳۰۰۰ ق.م.
شکل ۳-۸. لوحه با نقش ارباب حیوانات همراه دو «انسان - شیر»، دوران حکومت
آشورنضیرپال، موزه‌ی بریتانیا
شکل ۳-۹. پلاک سیمین، لرستان، نیمه‌ی نخست هزاره‌ی اول پیش از میلاد (حدود ۷۰۰ تا
۸۰۰ سال پیش از میلاد)، موزه ملی ایران باستان
شکل ۳-۱۰. موجودی نیمه مرد-نیمه ماهی در حال شنا، قسمتی از حجاری در کاخ سارگون
دوم در خورس آباد (۷۲۱-۷۰۵ ق.م)، موزه بریتانیا
شکل ۳-۱۱. نقش برجسته نوآشوری، انسان‌ماهی‌ها در حال ستایش درخت مقدس
شکل ۱-۴. سنجاق مفرغی، لرستان، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
شکل ۲-۴. لوح منقوش روی تیردان، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد،
مجموعه‌ی هئرامانک
شکل ۳-۴. صفحه باقی مانده از سنجاق سر، لرستان، برنز، ۱۰۰۰-۸۰۰ ق.م.
شکل ۴-۴. صفحه باقی مانده از سنجاق سر، لرستان، برنز، ۱۰۰۰-۸۰۰ ق.م.
شکل ۴-۵. سر علم، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
شکل ۴-۶. سرسنجاق، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
شکل ۴-۷. سر علم، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
شکل ۴-۸. صفحه باقی مانده از سنجاق سر، لرستان، برنز، ۱۰۰۰-۸۰۰ ق.م.
شکل ۴-۹. سنجاق سر، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
شکل ۴-۱۰. صفحه باقی مانده از سنجاق سر، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد،
مجموعه‌ی هئرامانک
شکل ۴-۱۱. صفحه مفرغی، لرستان، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
شکل ۴-۱۲. سر سنجاق زلف، گوژکاری، لرستان، برنز، احتمالاً ۸۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد،
موزه بروکسل
شکل ۴-۱۳. لوح منقوش روی تیردان، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد
مجموعه‌ی هئرامانک
شکل ۴-۱۴. سرسنجاق، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
شکل ۴-۱۵. سرسنجاق، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی
هئرامانک

- شکل ۴-۱۶. سر سنجاق ، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۹۹
- شکل ۴-۱۷. سر سنجاق، لرستان، برنز، قرن ۹ - ۷ قبل از میلاد ۹۹
- شکل ۴-۱۸. سنجاق سر، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۰
- شکل ۴-۱۹. قطعه‌ای از لگام اسب، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۰
- شکل ۴-۲۰. سر علم، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰ - ۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۱
- شکل ۴-۲۱. سر علم، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۱
- شکل ۴-۲۲. سر علم، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۱
- شکل ۴-۲۳. سر علم، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۱
- شکل ۴-۲۴. سر علم، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۲
- شکل ۴-۲۵. پلاک مفرغی، احتمالاً سنجاق سر، سرخ دم لرستان ، برنز، حدود ۱۲۰۰-۷۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی Bryn Mawr College ۱۰۲
- شکل ۴-۲۶. لگام اسب، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۳
- شکل ۴-۲۷. سر علم، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۳
- شکل ۴-۲۸. سر علم، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۳
- شکل ۴-۲۹. سر علم، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۳
- شکل ۴-۳۰. سنجاق سر، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۴
- شکل ۴-۳۱. سنجاق سر، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۴
- شکل ۴-۳۲. سر علم، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۰۵
- شکل ۴-۳۳. سر علم، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰ ق.م، ۱۰۵
- شکل ۴-۳۴. صفحه باقی مانده از سنجاق سر، لرستان، برنز، ۱۰۰۰-۸۰۰ ق.م، ۱۰۶
- شکل ۴-۳۵. سر سنجاق مفرغی سده‌ی ۱۲۰۰-۱۰۰۰ پیش از میلاد، مجموعه‌ی کوافر Coiffar، موزه لوور پاریس ۱۰۷
- شکل ۴-۳۶. بشقاب مفرغی، لرستان، برنز، احتمالاً ۱۰۰۰ ق.م، ۱۰۷
- شکل ۴-۳۷. ظرف نقره، لرستان، ۸۰۰ ق.م، ۱۰۸
- شکل ۴-۳۸. صفحه مفرغی، لرستان، ۶۵۰-۱۰۰۰ ق.م، ۱۰۸
- شکل ۴-۳۹. سر سنجاق ، لرستان، برنز، ۷۰۰-۹۰۰ ق.م، ۱۰۹
- شکل ۴-۴۰. پلاک مفرغی، لرستان، احتمالاً ۱۰۰۰ ق.م، مجموعه‌ی David-Weill ۱۰۹
- شکل ۴-۴۱. لگام اسب، لرستان، برنز احتمالاً ۱۰۰۰ ق.م، مجموعه‌ی David-Weill ۱۱۰
- شکل ۴-۴۲. پلاک نذری برنزی، لرستان، اواسط هزاره دوم قبل از میلاد، مجموعه‌ی Dr. Elie Borowski ۱۱۰
- شکل ۴-۴۳. سنجاق سر، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۱۱
- شکل ۴-۴۴. سنجاق سر، لرستان ، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هنرامانک ۱۱۱
- شکل ۴-۴۵. لگام اسب، لرستان، برنز، احتمالاً ۱۰۰۰ ق.م، موزه British ۱۱۱
- شکل ۴-۴۶. دهنه اسب، لرستان، برنز، ۸۰۰ - ۶۰۰ ق.م، Barakat Gallery ۱۱۱

- شکل ۴-۴۷. قسمت وسط سپر، لرستان، برنز، مربوط به سده‌ی ۸-۷ پیش از میلاد، مجموعه‌ی خصوصی شهربال سویس
- شکل ۴-۴۸. تیردان، سرخ دم لرستان، برنز، ۷۰۰ ق.م.
- شکل ۴-۴۹. لوح منقوش روی تیردان، لرستان، ۱۳۰۰ تا ۱۱۰۰ ق.م، قبلاً در مجموعه‌ی باریبه
- شکل ۴-۵۰. لگام اسب، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۵۱. سر سنجاق، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۵۲. سر سنجاق، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۵۳. سر سنجاق، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۵۴. سرعلم، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۵۵. سرعلم، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۵۶. سنجاق سر، برنز، لرستان، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۵۷. سر سنجاق، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۵۸. دهنه اسب، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۵۹. لگام اسب، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۶۰. ظرف نقره، لرستان، ۸۰۰ ق.م.
- شکل ۴-۶۱. سرعلم، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۶۲. سرعلم، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۶۳. سرعلم، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۶۴. سرعلم، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۶۵. سرعلم، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۶۶. صفحه باقی مانده از سنجاق سر، لرستان، برنز، نیمه دوم هزاره دوم ق.م.
- شکل ۴-۶۷. صفحه باقی مانده از سنجاق سر، لرستان، برنز، نیمه دوم هزاره دوم ق.م.
- شکل ۴-۶۸. سنجاق سر، لرستان، برنز، حدود ۱۰۰۰-۶۵۰ قبل از میلاد، مجموعه‌ی هئرامانک
- شکل ۴-۶۹. پلاک مفرغی، لرستان، ۱۰۰۰ ق.م.
- شکل ۵-۱. تزئین یک ظرف از خفاجه با صحنه‌ی اساطیری به صورت نقش برجسته، سنگ صابون، دوره‌ی دوم سلسله قدیم (بین‌النهرین)
- شکل ۵-۲. نقشی بر ظرف سنگی جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت
- شکل ۵-۳. نقشی بر ظرف سنگی جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت
- شکل ۵-۴. نقشی بر ظرف سنگی جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت
- شکل ۵-۵. ظرف سنگی، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت
- شکل ۵-۶. ظرف سنگی، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت
- شکل ۵-۷. کاسه، جنس سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت
- شکل ۵-۸. لیوان پایه‌دار، جنس سنگ صابون، جیرفت، موزه جیرفت
- شکل ۵-۹. طرح خطی نقش سنگ صابونی، جیرفت، موزه ملی
- شکل ۵-۱۰. کوزه، سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت

- شکل ۵-۱۱ شیء کیف مانند، سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م. ۱۴۶
- شکل ۵-۱۲. ظرف سنگی، جیرفت، جنس سنگ صابون، هزاره سوم ق.م. ۱۴۷
- شکل ۵-۱۳. قسمتی از ظرف سنگی، جیرفت، جنس سنگ صابون، هزاره سوم ق.م. ۱۴۸
- شکل ۵-۱۴. ظرف سنگی، جیرفت، جنس سنگ صابون، هزاره سوم ق.م. ۱۴۸
- شکل ۵-۱۵. ظرف سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۴۹
- شکل ۵-۱۶. سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۴۹
- شکل ۵-۱۷. شیء کیف مانند، جنس سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م. ۱۵۰
- شکل ۵-۱۸. شیء کیف مانند، جنس سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م. ۱۵۰
- شکل ۵-۱۹. شیء تزئینی، جنس سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۵۰
- شکل ۵-۲۰. ظرف سنگی، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۵۳
- شکل ۵-۲۱. طرح خطی از ظرف سنگ صابون، جیرفت ۱۵۳
- شکل ۵-۲۲. طرح خطی از ظرف سنگ صابون، جیرفت ۱۵۴
- شکل ۵-۲۳. طرح خطی از ظرف سنگ صابون، جیرفت ۱۵۴
- شکل ۵-۲۴. طرح خطی از ظرف سنگ صابون، جیرفت ۱۵۵
- شکل ۵-۲۵. طرح خطی از ظرف سنگ صابون، جیرفت ۱۵۵
- شکل ۵-۲۶. ظرف سنگی، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۵۶
- شکل ۵-۲۷. طرح خطی از ظرف سنگ صابون، جیرفت ۱۵۶
- شکل ۵-۲۸. ظرف، سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م. ۱۵۷
- شکل ۵-۲۹. طرح خطی از ظرف سنگ صابون، جیرفت ۱۵۷
- شکل ۵-۳۰. ظرف، سنگ صابون، جیرفت، موزه ملی ایران ۱۵۸
- شکل ۵-۳۱. ظرف سنگ صابونی، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه ملی ایران ۱۵۸
- شکل ۵-۳۲. ظرف، سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م. ۱۵۹
- شکل ۵-۳۳. ظرف، سنگ صابون، جیرفت، موزه ملی ایران ۱۵۹
- شکل ۵-۳۴. شیء کیف مانند، سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م. ۱۶۰
- شکل ۵-۳۵. ظرف، سنگ صابون، جیرفت، موزه ملی ایران ۱۶۰
- شکل ۵-۳۶. ظرف، سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۶۱
- شکل ۵-۳۷. طرح خطی از نقش ظرف سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۶۱
- شکل ۵-۳۸. ظرف، سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۶۲
- شکل ۵-۳۹. طرح خطی ظرف سنگ صابون، جیرفت ۱۶۲
- شکل ۵-۴۰. شیء کیف مانند، سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۶۳
- شکل ۵-۴۱. ظرف، سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه ملی ایران ۱۶۳
- شکل ۵-۴۲. شیء کیف مانند، جیرفت، سنگ صابون، هزاره سوم ق.م ۱۶۴
- شکل ۵-۴۳. ظرف، جیرفت، سنگ صابون، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۶۴
- شکل ۵-۴۴. ظرف، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۶۵
- شکل ۵-۴۵. ظرف، سنگ صابون، جیرفت، هزاره سوم ق.م، موزه جیرفت ۱۶۵

مقدمه:

از آن جا که هنر از ایران باستان تا دوره‌ی معاصر در جای جای این سرزمین پرگهر وجود داشته است و ایرانی هنرمند همیشه در زندگی روزانه خود از جلوه‌های بی‌مانندی برای بروز استعدادهای ویژه و ناب خوداستفاده کرده است، شناخت، تبیین و بررسی ابعاد مختلف این موضوع و اقسام این هنرمندی‌ها، ضروری و اجتناب‌ناپذیر است و دستیابی و شناخت ناشناخته‌های سربه مهر این تمدن گرانمایه کاری زیبا و دلپذیر اما سخت و طاقت فرسا است. تمدن ایران باستان با توجه به قدمت و غنای تاریخی آن، از آثار هنری فراوانی با نقش‌مایه ارباب حیوانات، برخوردار است این نقش ترکیبی از سه شخصیت است که گاه یکی از آن‌ها، دو شخصیت دیگر را مطیع خود ساخته است. نقوش به جای مانده بر آثار نمادی از تفکر، باورها و اعتقادات مردمان عصر باستان است که در قالب آثار هنری جلوه‌نمایی می‌کند. نقش ارباب حیوانات به همراه حیواناتی از قبیل مار، شیر، بز، گاو . . . که جزء جدایی‌ناپذیر زندگی بشرند، بارها و بارها بر روی مفرغ‌های لرستان و ظروف سنگی جیرفت نقش شده است، می‌توان پی برد که این نقش‌ها به طور اتفاقی به وجود نیامده و تفکری در زوایای پنهان آن نهفته است. مطابقت و قیاس نقوش بوجود آمده بر این ظروف و مفرغ‌ها بیانگر وجود مؤلفه‌های تصویری و روایی مشابهی است که نیازمند تحقیق و تفحص در این خصوص می‌باشد.

در این پژوهش سعی شده تا پس از ترسیم پیش‌زمینه‌های تاریخی و هنری به بررسی نقش ارباب حیوانات بر روی مفرغ‌های لرستان و ظروف سنگی جیرفت پرداخته شود. تأثیرپذیری مردمان آن زمان از اقوام پیشین خود و دخیل ساختن اعتقادات محلی در ترسیم نقوش، باعث پدیدار شدن تفاوت و شباهت‌هایی آشکار در دست‌ساخته‌های آنان شده است که از اهم موارد مورد بحث است.

هدف از بررسی نقش‌مایه‌های هنر فلزکاری لرستان و نقش‌مایه‌های نویافته حوزه‌ی هلیل رود (جیرفت)، ریشه‌یابی آثار به‌دست آمده در هنر ایران و سپس، تحلیل عقاید و باورهای هنرمندان و خالقان این آثار هم‌چنین ضمن تأکید بر درک و دریافت انسان به عنوان موجودی اندیشمند، به مسئله پیدایی نخستین تعبیر دینی و اسطوره‌ای و صورت‌های هنری انسان در این دو فرهنگ متکامل توجه شده است. با بررسی تمامی نمادها و نشان‌های صوری به دست آمده در این مناطق و تجزیه و تحلیل و تطبیق آثار با یکدیگر، می‌توان به جایگاه این

نقش‌مایه‌ها در تاریخ هنر، تأثیرپذیری و یا تأثیرگذاری و استمرار اعتقادات و ادیان پی برد و در ضمن خواست انسان را در تبیین مفاهیم هنری که به گونه‌ای ذاتی با باورداشته‌های اسطوره‌ای پیوسته بود، دریافت.

هرچند در جهان صنعتی امروز توجه به هنر و فرهنگ باستان ایران حامیان و طرفداران زیادی ندارد و اغلب در پی کسب علوم روز و فن‌آوری‌های نوین هستند به هر جهت بر ما که قدم در این راه خطیر نهاده‌ایم، لازم است که با کوشش و تلاش مضاعف، مشخص و معین کنیم که در ایران باستان و اصولاً در گذشته‌ی این مرز پرگهر در راه هنر چه تلاش‌ها و کوشش‌هایی شده است و چه آثار و هنرهایی وجود دارد و از چه ابعادی قابل بررسی، بازنگری و بازیابی است بنابراین برآن شدم که گوشه‌ای از این گنجینه‌ی عظیم و پر بار که در بردارنده‌ی زیبایی‌ها و جذابیت‌های فراوان اسطوره‌های ایران است، مورد دقت، مطالعه و تدوین قرار دهم به همین دلیل در این پایان‌نامه برآنم به بررسی موضوع «اسطوره‌ی ارباب حیوانات» پردازم.

نکته‌ی حایز اهمیت این که تصاویر موجود غالباً به شکل سیاه و سفید بوده و برای پیدا کردن نسخه‌های رنگی باید از سایت‌های مختلف و گوناگون استفاده می‌کردم که با وجود خطوط ارتباطی بین‌المللی موجود بسیار کار سخت و طاقت‌فرسایی بود.

تحقیق حاضر دارای شش فصل می‌باشد: فصل اول به معرفی نظری اسطوره اشاره شده و در فصل دوم به بحث پیرامون تمدن‌های پیش از لرستان (بین‌النهرین، عیلام و مارلیک) و بنا به ضرورت بحث‌هایی از قبیل جایگاه اسطوره در هنر بین‌النهرین، بازنمایی قهرمانان اسطوره‌ای در هنر این تمدن‌ها، نقش مذهب و روابط بین این سرزمین‌ها و ... پرداخته است. در فصل سوم نقوش انسانی و حیوانی مشاهده شده در هنر تمدن‌های مورد مطالعه و اینکه این نقوش سمبل کدام ایزد و نماد چه چیزی برای انسان باستان بوده، به اختصار بیان شده است. فصل چهارم به تفضیل در مورد مفرغ‌های لرستان، معنا و مفهوم‌شان، نشانه‌های شمایی مشاهده شده بر روی این مفرغ‌ها و تفکیک نقوش انسانی و حیوانی و ... پرداخته است. فصل پنجم در مورد تمدن جیرفت و نقوش ظروف سنگی کشف شده و همچنین نظریاتی پیرامون این ظروف، مفهوم و تقسیم‌بندی نقوش، روابط تصاویر با یکدیگر و برخی موارد دیگر بحث کرده است. در فصل پایانی به توالی تغییرات نقوش در هنر دو سرزمین لرستان و جیرفت، شباهت‌ها و تفاوت‌های نقوش مشاهده شده بر مفرغ‌ها و ظروف سنگی بیان شده و در پایان تحلیل فرضیات و نتیجه‌گیری ارائه می‌گردد.

بیان سوال‌های تحقیق:

پرسش‌هایی که در اینجا مطرح می‌شود این است که:

- ۱- ریشه‌ی نقش ارباب حیوانات را در چه منبع یا منابعی باید جستجو کرد؟
- ۲- هر یک از نقوش حیوانی بر روی این مفرغ‌ها و ظروف سنگی نماد و سمبل چه چیزی است؟
- ۳- تأثیرگذاری نقش ارباب حیوانات در مفرغ‌های لرستان و ظروف سنگی جیرفت چگونه بوده است؟

فرضیه‌ها:

- ۱- ریشه‌ی نقش ارباب حیوانات را می‌توان در بستر اساطیر و اعتقادات مردم آن زمان مورد تفحص قرار داد و بر پایه این اعتقادات و یا الهام از سحر خدایان اساطیری، گاهی او را به شکل انسان و یا ترکیبی از تجسم اشکال جانوران و انسان را بر روی این گونه ظروف و مفرغ‌ها به وجود می‌آوردند.
- ۲- نقوش حیوانی بر روی مفرغ‌ها و ظروف سنگی احتمالاً نمادی از تجسم خدایان اساطیری بوده و به نظر می‌رسد سلسله‌ای از قوای فراطبیعی وجود دارد. انسان باستانی نقوش را به اشکال گوناگون (واقعی و تخیلی) ترسیم نموده و گاهی انتزاع و خلاصه‌پردازی را به صورت‌های واقعی ترجیح داده است. انتزاع نه یک شکل منفرد، بلکه در قالب شکلی معنادار صورت پذیرفته است.
- ۳- در واقع چنین به نظر می‌رسد که پایداری و استمرار افکار و اعتقادات، باعث انتقال آموزه‌های اساطیری و آداب و رسوم نسل‌های کهن به سوی نسل‌های جدیدتر شده است.

سابقه و ضرورت تحقیق:

در کتب مربوط به هنر لرستان در مورد تاریخچه‌ی مفرغ‌ها و چگونگی شکل‌گیری آن‌ها بحث‌های متفاوتی شده است به طور مثال کتاب‌های مفرغ لرستان تألیف سید فرید قاسمی، آثار باستانی و تاریخی لرستان تألیف حمید ایزدپناه، لرستان در گذر تاریخ تألیف حسین غضنفری و لرستان و تاریخ قوم کاسیت تألیف محمد سهرابی و . . . به رشته تحریر درآمده‌اند. هم‌چنین مقالاتی از قبیل بررسی نمایشگاهی از مفرغ‌های لرستان در موزه‌ی لوور نوشته ابوالقاسم دادور و نصرت الملوک مصباح اردکانی، تمدن آریایی‌ها و خط سیر آن‌ها و برنز لرستان نوشته بهمن